

Ortaçağ Bozkır Devletlerinde Hayvancılık Üzerine Yasalar: Tangut Devleti Örneği

Laws On Livestock And Husbandry In The Nomadic States: The Example of the Tangut State

Dr. Öğr. Üyesi Kubilay ATİK

Atıf/©: Atik, Kubilay (2020). “Ortaçağ Bozkır Devletlerinde Hayvancılık Üzerine Yasalar: Tangut Devleti Örneği”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 13, Sayı 2, ss.183-198

Citation/©: Atik, Kubilay (2020). “Laws On Livestock And Husbandry In The Nomadic States: The Example of the Tangut State”, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 13, Issue 2, pp. 183-198

Notlar/Notes

DOI:
10.46790/erzisosbil.798191

Orcid:
0000-0001-7657-6645

Kubilay Atik
Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Üniversitesi
kubilayatik@gmail.com

Makale Türü-Article Type
Araştırma/Research

Geliş Tarihi-Received
2020.10.19

Kabul Tarihi-Accepted
2020.12.28

Sayfa-Pages
183-198

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Öz:

Bu çalışma 11-14. yüzyıllar arasında Orta Asya, Tibet, Çin ve İç Asya bozkırı arasında önemli bir geçiş bölgesi ve aynı zamanda merkez olan Tangut Devletinde Tiansheng Yasaları adı ile basılan yasaların Çince nüshası incelenerek hayvancılık üzerine yasalarını ele almaktadır. Tangut devletinde hayvan öldürme, kullanma, hayvan ve hayvancılık ürünleri satma üzerine devletin tekel kurma ve üretim, tüketim ve ticareti kendi kontrolüne alma girişimi devleti kuran Li Yuanhao tarafından ilan edilen bu yasalar üzerinden incelenerek bu dönemdeki Tangut hayvancılık politikasının ana esaslarının yanı sıra bunun çevredeki boylara etkileri de incelenmektedir. Aslen Tibetli konar-göçer bir kavim olmakla birlikte geride çok sayıda yazılı eser bırakan ve konar-göçerlere ait Cengiz yasasından daha öncesine ait yazılı kanunlar bırakan Tangutlar, yaşadıkları Ordos bölgesi haricinde Gansu Uygurları, Moğol Bozkırı, Tibet Platosunun kuzey bölgeleri ve hatta Karahanlılar üzerinde de etkili olmuşlardır. Bu bağlamda bu yasaların incelenmesi hayvancılık alanında diğer bozkır devletlerinin yaklaşımına da ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tangutlar, konar-göçerler, Xi Xia, Uzakdoğu

Abstract:

This study examines the laws on husbandry and livestock of the Tangut State which was not only a passing point but also an important center between Central Asia, China, Tibetan Plateau and Inner Asia during the 11th-14th centuries, by observing the laws printed in Chinese under the title of Tiansheng laws. By observing these laws issued by Li Yuanhao who established the Tangut State, the government's endeavor to control the killing and production of livestock and to monopolize the livestock production, consumption, and trade through these laws, the main Tangut state policies on husbandry and livestock and the effects of these policies on the tribes residing at the peripheries of the empire will be analyzed. Originally a Tibetan tribe, the Tanguts left behind many written records of laws long before the Jasak of Jinghis Khan and other nomadic states and were influential on the Gansu Uighurs, Mongolian Steppe, northern regions of the Tibetan Plateau and even the Qara Khanids. In this respect, study of these laws will also shed light on the policies of the other nomadic states.

Keywords: Tanguts, nomads, Xi Xia, East Asia

1. GİRİŞ

Tangut Devleti Doğu Asya ile Orta Asya ve İç Asya bozkırı arasında Ordos, Hexi (Gansu) Koridoru, Kökönür ve Ningxia bölgelerini kapsayan bölgede iki yüzyıldan uzun süre hüküm sürmüş ve Cengiz Kağan'ın ölümüyle sonuçlanan 1227 yılındaki 2. Tangut seferinin sonucunda yıkılmıştır. Aslen Tibetli bir halk olan Tangutlar (kendi dillerindeki adları Minyak), 7. Yüzyılın ortalarında kuzeye doğru genişleyen Tibet İmparatorluğunun baskısından kaçarak Tang hanedanına sığınmış ve Ordos bölgesine bu bölgedeki Türk kabilelerini dengelemek üzere yerleştirilmişlerdir. 8. Yüzyılın ortalarına kadar bu bölgede Tang hanedanının himayesi altında askeri valilik görevi yaparak bu bölgede yaşayan Türk, Moğol, Tüyhun ve Tibetli unsurları yöneten Tangutlar 8. Yüzyılın ortalarından itibaren An Lushan isyanı ile başlayan ve Tang Hanedanının yıkılmasıyla sonuçlanan karışık dönemde ise tarafsız kalarak Ordos bölgesinde hakimiyetlerini pekiştirmekle meşgul olmuşlardır. Tang Hanedanının yıkılmasından sonra ise bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Dingnan Askeri Valiliği olarak kurulan bölgede An Lushan isyanını izleyen Huangchao isyanı sırasında da Tang hanedanının yanında yer alan Tangutlar daha sonrasında doğu Komşuları olan Shatuo Türkleri ile mücadeleye girmişler ve Shatuo Türkleri tarafından kurulan Houhan (後漢: Sonraki Han) hanedanı tarafından girilen işgal hareketlerini püskürtmeyi başararak kısa süreliğine Shatuo Türklerine karşı müttefik olarak destek almak amacıyla yeni kurulan ve Çin'i büyük ölçüde birleştiren Song Hanedanına bağlılıklarını bildirmiş de olsalar 1004 yılında Song Hanedanını da yenerek bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Tibet platosunda buldukları dönemden beri hayvancılıkla uğraşan ve yarı konar-göçer bir yaşam süren Tangutlar, Ordos havzasında da devletlerini kurduktan sonra temel geçim kaynağı olarak çevrelerindeki diğer konar-göçer halklar gibi hayvancılık ile uğraşmaya devam etmişlerse de konar-göçerlerden farklı olarak şehirler de kurmuşlar ve ikili bir devlet sistemi ve hukuk sistemine geçmişlerdir. Şehirlerde yaşayan yerleşik Çinli ve Uygur nüfus için onlara uygun yasalar derlenirken bu yasaların konar-göçer Türk, Moğol, Tangut ve Tibetli tebaa için uygun olmaması nedeniyle onlar için kendi yaşam tarzlarına uygun yasalar derlenmiştir. Şehirlerde yaşayan Çinli ve Uygurlar için yıkılan Tang Hanedanının yasaları derlenerek çok büyük bir değişiklik olmadan yürütülmeye devam edilmiştir. Oysa konar-göçerlerin hem yaşam tarzları hem de ekonomik ve sosyal örgütlenmeleri şehirlerdeki ve köylerdeki tarım ve ticaretle uğraşan yerleşik halktan oldukça farklı olduğu için konar-göçerler için daha farklı yasalar gerekmektedir. Kuşkusuz Tangutlar konar-göçer halk için yasalar çıkararak ve bunu yazıya döken ilk halk değildir. Çin kaynaklarından Hunların, (Kök) Türklerin ve Uygurların da yasaları olduğunu öğrensek de daha sonraki Cengiz yasası dahil olmak üzere bunlardan yazılı olarak geriye kalanlar ancak Uygurların yerleşik yaşama geçmelerinden sonra yazdıkları yasalardır. Hayvancılık ile ilgili olarak ise Çin kaynaklarında "hayvancılık ile yükselen devlet" olarak tanımlanan Tangut Devletinde kaçınılmaz olarak hayvancılık ile ilgili yasalara önem verilmiştir (Chen 2017:79). Bu çalışmada Tangut Devletine ait yasa kitabı Tiansheng Yasaları¹ içerisinde bulunan hayvancılıkla ilgili yasalar ele alınarak bu dönemde Tangut Devletinin ekonomik ve askeri ihtiyaçlarını temin için hayvancılığı tekeline alması irdelenecektir. Bu kapsamda hayvancılık faaliyetleri ve ticaretine getirilen sınırlama ve cezalar da bu kapsamda ele alınmalıdır. Nitekim hayvanların mülkiyeti ve kullanımı konusunda sınırlama ya da cezalar da dahil olmak üzere hayvan üretimi, ticareti ve mülkiyeti bu yasalar yoluyla devletin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE (ANA BAŞLIK)

Tangutların gerek Ordos Havzasına göçlerinden ve devletlerini kurmaları önce Tibet'in Kökönür bölgesinde, gerekse göçleri ve önce özerk askeri valilik² daha sonra bağımsız bir devlet olarak hareket ettikleri dönemde temel geçim kaynakları ve uğraşları hayvancılık olmuştur. Bu dönemde konar-göçer bir yaşam süren Tangutlar, özellikle askeri valilik görevine atanıp Ningxia gibi ipek yolu üzerinde önemli şehirleri alıp Hexi koridoru üzerindeki Uygur şehir devletlerini de hakimiyetleri altına alarak şehirlere yerleşmeye başladıktan sonra yarı konar-göçer bir yaşam tarzına geçmişlerdir. Bu durum görece Anadolu'ya yerleşen Türk boylarının yerleşik yaşama geçmelerine benzemektedir. Coğrafi ve tarihi süreçte daha yakın bir örnek vermek gerekirse tamamen şehirli bir yaşama geçerek konar-göçerliği terk eden ancak at yetiştiriciliği ve süvari savaş taktiklerini sürdüren Uygurlara kıyasla Kitan³ ve erken dönem Cürçenlere⁴ benzemektedirler. Çin'in kuzeybatı sınır bölgesinde ve Hexi koridoru ile Tibet'in bir bölümü ve Ordos havzasında çok kültürlü ve çok etnisiteli bir devlet olarak kurulan Tangut devletinde kaçınılmaz olarak tek bir grubun baskın çıkması ve çıkarlarının gözetilmesi çok mümkün değildi. Ticaret alanında Çinliler ve Uygurlar hakimken askerlik alanında Tangutlar ve Türkler öncü konumdaydılar. Bürokraside ise her grubun temsilcileri olmakla birlikte tıpkı daha sonraki Moğol imparatorluğunda olduğu gibi hâkim olan grup Tangutlar idi. Çinli ve Uygur diplomatlar şehirlerin idaresinde önemli görevlere gelse bile Tangutlar kendi yazı sistemlerini geliştirmişti ve devlet idaresinde yereldeki Çinli ve Uygur egemenliğinin yerini merkezde Tangutlar almıştır. Ekonomik alanda ise şehirlerde ve ticarete Çinliler ile Uygurlar hakimken hayvancılık konusunda bölgedeki Tangut boyları ile Türk ve Moğol boyları asıl önemli unsurlardır. Ancak güney sınırlarındaki Tibetli ve Çinli komşularına kıyasla Tangutlar asıl tehlikeyi kuzey ve doğularında yaşayan bozkır halklarından beklemekteydiler. Bu bağlamda Tangut Devleti konar-göçer tebaasını Kitan, daha sonra Cürçen ve diğer Türk ve Moğol siyasi oluşumlarına kaptırmak istememekteydi. Her ne kadar yönetici sınıfı oluşturan Tangut boyları şehirlere yerleşmişse de Tangut boylarının çoğu hem Tang döneminde hem de Xi Xia devleti kurulduktan sonra konar-göçer yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu bağlamda Tangut yasaları yalnızca Türk ve Moğol boylarını değil Tangut boylarını da denetim altında tutmak için önemliydiler. Bu yasalar daha önceki Tang hanedanı yasalarının birebir kopyası olmamaları nedeniyle çok büyük ihtimalle Ordos bölgesinde yaşayan Türk, Moğol, Tüyuhun boyları ile Tangut boylarının yazılı olmayan törelerinin derlenmesi ve bunların Xi Xia devletinin çıkarlarına uygun bir şekilde yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Ayrıca özellikle at ve diğer besi hayvanları ile deve gibi askerî ikmal ve ticarete önemli olan hayvanların da yetiştiriciliğini sıkı bir şekilde kontrol etmek diğer bozkır devletlerde olduğu gibi Tangut Devleti için yaşamsal bir öneme sahipti. Bu bağlamda bakıldığında geride yazılı olarak çok sayıda eser bırakan Tangutların hayvancılıkta devlet tekeli sistemi bölgedeki diğer konar-göçer ve yarı konar-göçer devletlerin politikalarını da anlamaya yardımcı olacaktır. Bu konuda farklı teorik yaklaşımlar olmakla birlikte Anatoly Khazanov (Khazanov 1984) ve Vladimirtsov (Vladimirtsov 1995) gibi ihtiyaç ve karşılıklı bağımlık görüşlerini ileri süren Sovyet kökenli sosyologların teorileri Tangut Devleti için tam olarak geçerli değildir. Vladimirtsov'un Moğol konar-göçer feodalitesi üzerine görüşleri Tangutların durumunu yansıtmaktan uzaktır. Buna karşılık Sugiyama'nın görüşleri (Sugiyama 1997) ile Thomas Barfield'in Çin ile konar-göçer komşuları arasındaki ilişkileri geniş bir tarihsel perspektiften ele alarak konar-göçerlerin Çin ile olan ilişkilerini merkeze Çin'i değil konar-göçerleri ve konar-göçerlerin muhtaçlıklarını değil Çin ile olan karşılıklı ihtiyaçlarını koyan görüşleri Marksist tarih anlayışıyla yaklaşımda bulunan Vladimirtsov ve Khazanov'dan (Khazanov 1984) daha uygun düşmektedir (Barfield 1992). Khazanov'un göçebelerin gelişimleri ve devletlerini ayakta tutmak için yerleşiklere muhtaç olduğunu belirten görüşleri

Tangut devleti ve komşusu Kitan devleti için geçerlilik arz etmemektedir. Nitekim bu iki devletin Çin'den en fazla ihtiyaç duyduğu maddeler çay, porselen, baharatlar gibi devletin ayakta kalması için elzem olmayan lüks tüketim maddeleridir. Bunda Tangut devletinin Kitan devleti gibi Çin ile bozkırın sınır bölgesinde kurulmalarının etkisi büyüktür. Bu bağlamda Naomi Standen'in belirttiği gibi bu devletler boylar konfederasyonu şeklinde örgütlenen bozkır devletlerinden ziyade teritoryel bir egemenlik anlayışı olan çok etnisiteli devletlerdir (Standen 2007:37). Öyle ki sınırın Kitan tarafında kalan Tangut boyları artık Kitan tebaası sayılmış ve Tangutlar tarafından sınırdan geçişlerine izin verilmemiştir (Standen 2007:42). Öte taraftan Sugiyama'nın belirttiği gibi bu devletler ihtiyaçları ve gelecekleri için Çin'deki Song hanedanı değil bozkırı merkez almışlardır. Nitekim Sugiyama ve Barfield'a göre coğrafi ve siyasi açıdan bu dönemde merkez Avrasya bozkırı olup çevre Çin, Hindistan, İran, Anadolu, Avrupa medeniyet adacıklarıdır (Barfield 1992:6-8; Sugiyama 1997:5). Bu bağlamda devleti kuran konar göçer Tangut, Türk ve Moğol unsurların yerleşiklere sosyal gelişimin daha ilkel katmanlarında olmalarından dolayı muhtaçlığını iddia eden Marksist ve diğer Sovyet ekolleri yerine merkezde olmalarını ele alan Barfield ve Sugiyama'nın görüşleri bu çalışmanın teorik temelini oluşturmaktadır.

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Tangutlar ve kurdukları Xi Xia Devleti Doğu Asya ile İç Asya arasında oynadıkları önemli role ve üç yüzyıllık tarihlerine rağmen ülkemiz tarihçilerinin dikkatini neredeyse hiç çekmemişlerdir ve Türkçe olarak gerek bu makalenin konusunu oluşturan hayvancılık yasası gerekse diğer alanlarda yayınlanmış herhangi bir çalışma ya da tez ne yazık ki bulunmamaktadır. Koçak (Koçak 2014) ve Özyetgin'in (Özyetgin 2014) Uygur yasaları ve eski Türk yasalarına ait çalışmaları da hayvancılık üzerine yasaların görece eksik kaldığını göstermektedir. İngilizce, Rusça, Japonca ve Çince olarak yayınlanan az sayıda kitap ise genel Tangut ve Xi Xia tarihi üzerine olup genellikle siyasi tarih ve kültür tarihi ile Tangut Budizmi üzerine odaklanmaktadır. Bu çalışmada da kullanılan Tangut yasa derlemesi Çin'de diğer hanedan ve devletlerin yasa derlemelerinin yayınlandığı bir seriden çıkmış olan 中国珍稀法律典籍集成: 西夏天盛律令 [Zhongguo Zhenxi Falü Dianji Jicheng: Xixia Tiansheng Lüling] (Liu ve Yang 1994) adlı eserde Tangut devletine ait Tiansheng yasalarının Tangutça asıllarından Çince'ye çevirileri bu alandaki en önemli yayınlardandır. Tangutların dili Tibetçe ile akraba olmakla birlikte 15. Yüzyılda ortadan kalkmıştır ve Çince'den esinlenerek oluşturulan Tangut yazısıyla yazılan bu dil günümüzde çok az insan tarafından okunabilmektedir. Bunun sonucu olarak ise Tangutlar ve Xi Xia devleti çağdaşı olan Song, Liao ve Jin gibi komşularına göre daha az çalışılmıştır. Bu çalışmalara ilk başlarda Evgenii Kychanov ve diğer Rus akademisyenler öncülük etmişlerdir. Sofronov 1968 gibi erken bir tarihte Tangut dili gramerini yayınlamıştır (Sofronov 1968). Kychanov'un Очерк Истории Тангутского Государства: Kısa Tangut Devleti Tarihi (Kychanov 2013) bu alandaki son ve en geniş çalışmasıdır, bundan önce ise Tangutçanın çözümlenmesi ve çevrilmesi üzerine Тангутское Письмо В Истолковании Самих Тангутов: Tangutların Öz Tasvirlerinde Tangut Yazısı (Kychanov 1980), ve Два Тангутских Этюда: İki Tangutça Etüdü (Kychanov 1996) gibi eserlerinin yanı sıra çok sayıda makale ile de Tangut dili, kültürü ve tarihi üzerine araştırmalara katkıda bulunmuştur. Ancak Rusya'da yapılan çalışmalar daha çok dil ve siyasi tarih alanında yoğunlaşırken son dönemde Japonya ve Çin'de yapılan çalışmalar daha geniş kapsamda Tangut tarihinin farklı yönlerini ele almaktadır. Japonya'da özellikle Okazaki Seitô'nun Tangut Tarihi üzerine Araştırmalar adlı eseri (Okazaki Seito 1972) Seitô'nun doktora tezinin genişletilerek geliştirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Okazaki Seito 1972). Buna ek olarak

Hashimoto da dil üzerine çalışmalar (Hashimoto 1961, 1962; Grinstead ve Hashimoto 1963) yapmışsa da Seitô tarih alanında öncü konumundadır. Çin’de ise Shi Jinbo özellikle Tangutça’dan Çince’ye tarihi kaynakların çevirisinde öncü konumundadır (Shi 1993; Liu ve Yang 1994). Ayrıca Wu Tianchi’nin kitabı (Wu 2010), ve Chen Xiao’nun (Chen 2017) editörlüğünü yaptığı kitap da bu alanda önemli katkılar sağlamıştır. Ancak görüldüğü gibi hukuk üzerine Shi Jinbo’nun Tiansheng yasaları üzerine yazdığı makalesi ve daha sonra bu yasaların Çince çevirisi haricinde çalışma ne yazık ki yoktur. İngilizce olarak ise Ruth Wilton Dunnell’in doktora tezinden üretilen kitabı (Dunnell 1983) ve daha sonra Tangut Budizmi ve devlet yapısı üzerine yazdığı kitabı (Dunnell 1996) haricinde eserler genelde çeviridir. Hayvancılık ortaçağ konar-göçerlerinin temel geçim kaynağı olmasına rağmen bu konuda da şuana kadar yapılan çalışmaların yetersiz sayıda olması bu nedeniyle bu makalenin ileride yapılacak çalışmalara ve bu alana katkı sunması umulmaktadır.

4. ARAŞTIRMA

Tangut devleti Ordos bölgesinde Moğolistan, Çin ve Doğu Türkistan’ın kesişme noktasında kurulmasından itibaren ekonomik olarak iki temel geçim kaynağına dayanmak zorundaydı. Bunlardan ilki olan ticaret devletin bürokrasisini ve Kara Hoto, Ningxia gibi kentlerinin ekonomilerini ticaret yoluyla desteklerken eskiden beri Tangutların kendilerinin de dahil olduğu ve devletin gücünün asıl kaynağı olan konar-göçerlerin yaşamı ise neredeyse tamamen hayvancılığa dayalı olarak sürmekteydi. Her ne kadar at ve koyun satışı ile elde edilen gelirler azımsanmayacak ölçüde idiye de bu gelirler ancak konar-göçer nüfusun kendi üretilmediği kumaş, çay, tahıl, mutfak araçları ve benzeri ihtiyaçlarını karşılamasına yetiyordu. Ancak at, koyun ve deve Tangut ordusunun temelini oluşturan üç hayvandı ve bu üç hayvan konar-göçerler tarafından yetiştirilmekteyse de üretim, tüketim ve ticaretlerinin devlet tekelinde olması hem komşularının güçlenmesini engellemek hem de Tangut devletinin güçlü kalmasını sağlamak açısından önemliydi. Kuşkusuz bu durum daha önce ve sonra kurulan diğer konar-göçer ve yarı konar-göçer devletler için de geçerlidir. Bu dönemde de tıpkı daha önceki dönemlerde olduğu gibi Tangut devletinin ve diğer konar-göçerlerin ihtiyaç fazlası olan hayvanlarının temel alıcısı güneylerdeki devasa bir nüfusa sahip olan Çin’di. Song hanedanı döneminde Çin’in nüfusu ve zenginliği Güney Çin’de tarım alanlarının geliştirilmesi ve Tang hanedanı döneminde iç savaşımlardan güneye göç ederek kaçan Çinlilerin buralardaki yerli bölgelerini tarıma daha elverişli hale getirmesi ile Çin’in nüfusunda büyük artışlar meydana gelmiştir. Ayrıca daha Song hanedanı Çin’i yeniden birleştirmeden Kuzey Çin’i birbiri arkasına gelen Beş Hanedanın yönettiği dönemde güneydeki dokuz krallık Hint Okyanusundaki, Hindistan ve Batı Asya’daki ve hatta Doğu Afrika’daki krallıklar ile ticari ilişkilerini geliştirmeye başlamışlar ve bu dönemde Guangdong ve Fujian önemli ticaret merkezleri haline gelerek Çin’in güneyindeki zenginleşmeye de öncülük etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Tangut devletinin tebaası ekonomik olarak da Çin’den dışarıya açılan okyanus dışındaki ikinci ve daha eski ticaret yolu olan ipek yolundaki ticarete dayalıydı. Ve bu yol üzerindeki pazarlarda daha zengin olan Çinlilere konar-göçer tebaasının dolaylı ya da doğrudan kontrolsüzce at satmasına izin vermek daha önce Tang hanedanının Kök Türk Kağanlığına karşı kazandığı zafere benzer bir felaketle sonuçlanabilirdi. Bu yenilgide Tang Taizong’un iyi bir komutan olması ve Türk

taktiklerini küçüklüğünden beri bilmesi kadar (anne tarafı Türk idi) at ticareti için gelen Türk boylarının atlarını satın alarak kendi atlı birliklerinin temelini oluşturması, daha sonra da bu boylarla ittifaklar kurarak kendi tarafına çekmesi sayesinde de olmuştur. Bu nedenle Tangut devletinin hayvancılığı devlet tekeline alma girişimi son derece anlaşılırdır. Tekelcilik özellikle Çin’de eski çağlardan beri uygulanan bir ekonomik yöntemdir. Bozkır konar-göçerleri için ise merkezi yönetim yeterince güçlü olmadıkça bir Kağan ya da Han’ın yönetimi altındaki çeşitli boyların temel geçim kaynağı olan hayvanlar üzerinde tekel kurması imkânsızdı. Bu nedenle, genellikle tuz ve demir gibi Çin ekonomisi için önemli olan alanlarda uygulanan bu sistemi Çin’in komşusu olan diğer konar-göçer devletlerin de özellikle ticari mallar konusunda uygulamaya koydukları görülmektedir (Cai 2011:78). Çin’de Çin’i birleştirerek Çin’e adını veren Qin hanedanı (M.Ö. 221-206) döneminden daha önce, Savaşan Beylikler (M.Ö 475-221) döneminde dahi uygulanan tekelleştirme sistemi iki amaç gütmekteydi. Birinci amacı devlet hazinesine gelir getirmek olan bu uygulama sayesinde devlet tuz, ipek, porselen, demir ve diğer madenlerin alım satımını kendi tekeline toplayarak büyük gelirler elde ediyordu (Hozumi 1942:97). Ayrıca özellikle demir, ipek ve at ile çay ticareti sayesinde kuzeydeki konar-göçer devletlerle olan ticarete siyasi rant elde etmekteydiler (Zhao ve Ren 2012:25). Ayrıca porselen ticareti uzunca bir süre Song Hanedanının (960-1279) Cürçen ve Moğollara karşı direnmesinde ve Japonya ile Güneydoğu Asya ülkelerinden müttefikler bulmasında yardımcı olmuştur (Shiba 1983:129). Hayvancılık konusunda da bu tekelleştirme uygulamaları özellikle savaşlarda ilk çağlardan itibaren çok büyük öneme sahip olan atlar konusunda hemen her hanedan uygulamıştır. Özellikle Tang hanedanı döneminde gerek Türklerin kısa süreliğine Tang Hanedanı yönetimine girmesi gerekse Tangutların Tibetlilerden kaçarak Tang Hanedanı yönetimine girmesinin sonucu olarak hayvancılık, özellikle de at konusunda Tang hanedanında gelişmiş yasalar çıkarılmıştır. Bundan öncesinde elimizde Kök Türklere ya da Hunlara ait yazılı yasalar olmamasından dolayı bu yasaların ne kadarının Çinliler tarafından ortaya atıldığı ne kadarının Türkler ve diğer konar-göçerler tarafından töre olarak uygulanırken Tang hanedanı tarafından alınarak yazıya döküldüğünü bilmek son derece zordur. Ancak Tangut Devleti ilk kurulduğu dönem ve öncesinde Tang Hanedanı tabiiyetindeyken Tang Hanedanının yasalarından etkilenmiştir (Okazaki Seito 1972:53). İlk olarak Tangut devletinin kurucusu olan Li Yuanhao döneminde hayvancılık devlet kontrolü altına alınmaya başlamıştır. Hayvancılığın kontrolü Feilongyuan⁵ kontrolüne bağlanmıştır. Daha sonra ise hayvancılık da dahil olmak üzere devletin ekonominin belli alanlarındaki kontrolünün ve tekelinin daha sistemli hale getirilmesi amacıyla Tiansheng Yasaları adlı yasalar yürürlüğe sokulmuştur. Burada hayvancılık üzerine devlet kontrol ve tekeli ile ilgili 78 madde mevcuttur. *Tiansheng Yasaları* içerisindeki hayvancılıkla ilgili yasalar Tang Hanedanı yasaları ile karşılaştırıldığında neredeyse on kat daha fazla hacme sahiptir ve daha ayrıntılıdır (Shi 1993:103). Bu yasaların bu kadar ayrıntılı olması Tangut devletinde hem hayvancılığın gelişimi hem de devletin hayvancılığa atfettiği önemi göstermektedir. Ayrıca ilk başlarda Tang Hanedanı örnek alınsa dahi daha gelişmiş yasalar çıkarılmış olması ve yasaların daha ayrıntılı olması Tangutlar ve diğer konar-göçerler arasında da hayvancılığı düzenleyen yasalar olduğunu göstermektedir.

Tiansheng Yasaları içerisinde devlet için ve şahsi olarak yapılan hayvancılıkla ilgili yasalar incelendiğinde kanunların çok sıkı olduğu görülmektedirler. Tiansheng yasalarının dikkat çeken özelliklerinden birisi, kişinin kendisine ait bir hayvanı öldürmesi ile başkasına ait bir hayvanı çalması aynı başlık altına alınmasıdır. Hayvanın cinsine ya da yaşına bakılmamakla birlikte öldürülen ya da çalınan hayvanın sayısına bakılmakta ve verilen ceza da buna orantılı olmaktadır. İnek, at ve deve çalma ve öldürme üzerine yasa maddesinde başkasına ait bir inek, at, deve ya da katırı çalmak ya da bu hayvanlardan kendine ya da başkasına ait olanlardan öldürmek çalınan ya da öldürülen hayvan sayısına göre cezalandırılmaktadır. Örneğin şahsın kendisine ait öldürdüğü bir hayvan için dört yıl, iki hayvan için beş yıl hapis cezası vs. şeklinde cezalar öngörülmekteydi (Liu ve Yang 1994:755). Yalnız başkasına ait bir hayvanı çalmak ya da öldürmek değil kişinin şahsına ait ya da devlet tarafından şahsına emanet edilmiş olan hayvana zarar vermesi de en az dört yıl hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında hayvanların mülkiyeti her ne kadar şahıslara ait gibi gözükse de hayvanların kullanımı ile ilgili özellikle de öldürülmeleri ile ilgili olarak devletin de şahısların mülkiyetine ortak olduğu ya da kısıtladığı anlaşılmaktadır. Cezaların bu kadar ağır olması ise mülkiyeti şahıslara ait olsa dahi hayvanların ve hayvancılığın devlet ekonomisi için ne kadar kritik bir önemde görüldüklerini göstermektedir. Öteki taraftan hayvanlar eğer hastalık sonucunda kendiliklerinden ölse dahi hayvanların sahibi ya da bakmakla yükümlü kişiler belli sorumluluklara sahiptiler. Eğer bir kişi sürüsündeki hayvanlar salgın hastalıktan ölür ve bunu yetkililere bildirmezse bir at ve on üç sopa cezasına çarptırılmaktaydı (Liu ve Yang 1994:757). Daha da ilginç olan bir yasa maddesi ise bir kişi öldüğünde cenaze merasiminde kullanılmak amacıyla hayvanların kesilmesine izin verilmemekteydi ve hayvanlar kesilmek yerine yas tutanlara dağıtılmaktaydı (Liu ve Yang 1994:757). Bu yasa özellikle Ordos bölgesinde yaşayan Türk ve Moğol boyları ile Tuyuhunlar arasında ne kadar kesin bir şekilde uygulandı tam bilinmemektedir. Çünkü Tibet kökenli bir halk olan Tangutlar cenazelerinde beyaz köpek ve eşek kurban ederken Türkler ve Moğollar ölen kişinin at ya da atlarını da kendisiyle birlikte kurban ederek gömme âdetine sahiptiler. Bu durumda ya Ordos bölgesinde yaşayan Türk ve Moğolların da Tangutlar ve Uygurlar gibi eski dinlerini bırakarak Budizm'e geçtiğini varsaymak ya da Tangutların bu bölgedeki boylar üzerinde kesin bir merkezi otorite kurmayı başardığını varsaymak gerekir. Üçüncü bir olasılık ise bu bölgedeki Türk ve Moğol boylarının daha kuzeylerindeki Ak Tatar (Moğolca Önggüt), Nayman, Merkit, Karay (Moğolca Kereyit) gibi Türk kökenli boyların etkisiyle Nasturi Hıristiyanlığa geçtiği ve artık eski tarzda cenaze ve yağ törenleri yapmamalarıdır. Hayvanların kesilmeleri yemek amacıyla dahi olsa yasaklanmaktaydı. Tiansheng yasalarındaki bir maddeye göre eti için eğer bir kişi kendisine ait bir hayvanı öldürür ancak bir başkası da bunu bilerek yemek için kullanırsa, birer yıl hapis yatardı (Liu ve Yang 1994:758). Bu iki maddede hayvanları öldürmeye dair getirilen kısıtlamaların benzerleri Budist bir geleneğin sonucu olarak gerek Çin'de (Cheng 2014:74) gerekse Japonya'da (Bodart-Bailey 2006:42) da görülmekteyse de Tangut Devleti'nin henüz kuruluşu aşamasında koyulan bu yasaların doğrudan Budizm'le ilgili mi oldukları yoksa devletin hayvancılık üzerinde tekel haklarını koruma gayretinin mi sonucu olduğu kesin değildir. Aslen Tibetli olan Tangutlar Mahayana Budizm'inin⁶ Tibet koluna mensupsalar da tam olarak Tibet Budizmi ile örtüşmeyen kendine has bir Budizme sahiptiler.

Ordos bölgesindeki konar-göçer boyların Yuan hanedanı ile birlikte Budist olması ve Ningxia ve diğer bölgelerdeki şehirlerin ise Müslüman olmasına kadar geçen Xi Xia döneminde Budizm dışındaki dinlere dair bilgilerimi Dunhuang Mağaralarındaki devasa koleksiyonu toplayanların Tangutlar olmasına rağmen yetersizdir. Nitekim ünlü Dunhuang el yazmaları da Tangut toplumunun senkretik ve eklektik bir dini yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir (Grinstead 1971:39). Bu yasa maddesinin Budizm'den kaynaklanan bir hayvanları koruma yasası mı olduğu yoksa eldeki mevcut hayvanların sayısının azalmamasına yönelik bir önlem mi olduğunu kestirmek güçtür. Ancak hayvanları avlamaya dair bir yasa mevcut olmaması ve tıpkı diğer bozkır devletlerinde olduğu gibi yöneticinin maiyetiyle birlikte avlar düzenlemesi bu yasa maddesinin temel amacının Budizm'den çok ekonomik gerekçelerle hayvan sayısını korumaya yönelik olduğunu akla getirmektedir. Benzeri kısıtlamalar özellikle sefer hazırlıkları yapılırken daha sonra Moğollarda da görülmektedir. Avlamaya dair kısıtlamalar nadir olmakla beraber sefere hazırlanma aşamasında yemek amacıyla at ya da koyun öldürmeyle ilgili yasaklar Tangutların çağdaşı olan Kitan Liao ve Cürçen Jin hanedanı ile Tangutlardan sonra hem Çin'i hem de tüm bozkırı yöneten Yuan hanedanı yasalarında da görülür. Bu da bölgedeki konar-göçer kökenli toplulukların Çin'de ya da Çin'in bir kısmında devlet kurduklarında daha önce sözlü olan ve tüm bozkırda uygulanan yasalarını yazıya geçirme ihtiyacı duyduklarını göstermektedir.

Hayvanları öldürmek ve çalmak gibi sürüdeki sayıları azaltacak aktivitelerin kısıtlanmasının yanı sıra hayvanlara aslında bir zararı olmayan binmek ya da çifte sürmek gibi eylemlerin de devletin iznine tabi kılındığı görülmektedir. Hayvanların çeşitli işlerde kullanımı ancak sahibine ve devlete bildirmek koşuluyla mümkündür. Eğer bir çoban kendisine emanet edilen hayvanları çalar ya da izinsiz biner, başkasına ait hayvanları bildirmeden alır ve çifte sürerse, hayvanları geri getirirse bile ceza alırdı (Liu ve Yang 1994:756). Hayvanların her türlü kullanımı bu yasa maddesinde de görüldüğü üzere devletin iznine bağlıydı ve hayvanların mülkiyetinin devlete mi şahıslara mı ait olduğunun çok önemi yoktu. Tıpkı yerleşik tarım toplumlarında bazı devletlerde toprağın nihai mülkiyetinin devlete ait olması ve bu toprak ile ilgili ya da bu toprak kullanılarak yapılacak her türlü iş ve tasarrufun devlet iznine bağlı olması gibi hayvanların da nihai mülkiyeti her ne kadar yasalarda açıkça belirtilmese de devlete ait gibi görünmektedir. Bu bağlamda hayvanları şahsın mülkiyeti olarak görüp vergi olarak belirli sayıda hayvan almak dışında yetiştirilen hayvanların öldürülmesi, kullanılması gibi durumlara müdahale etmeyen diğer bozkır devletleri ile karşılaştırıldığında Tangut Devleti'nin yasaları daha çok ekonomik temeli tarıma dayalı olan ve toprağın nihai mülkiyetini devlete ait olarak gören Çin'e yakın görünmektedir. Bunda Tangutların uzun süre Tang Hanedanı egemenliği altında ve Ningxia gibi Çin kentlerine yakın yaşamalarının etkisi büyüktür. Ayrıca Tangutların hayvanların özel mülkiyetine izin vermekle birlikte savaş zamanlarında tüm hayvanların kullanım hakkını devlete ait olarak görüyor olması da bu yasaların düzenlenmesinde pratik nedenlerin ön görüldüğünü göstermektedir. Hayvanlar için hayvan başına ödenecek paranın, hayvanların çobanlara dağıtımının, çobanların hayvanları kaybetmesi durumunda yapılacakların, ölen hayvanların kayıtlarının tutulması, yük hayvanları sağlanması ve hayvan satışından edilecek kâra sınırlama gibi 13 madde mülkiyeti şahıslara ya da devlete ait olan

hayvanların dağıtımı, alım ve satımını denetlemeyi ve devletin koyduğu sınırlar dahilinde gerçekleştirmeyi hedeflemektedir (Wu 2010:89). Tangut devletinin en büyük iki ihracat kaleminin atlar ve tuz olduğu (Kychanov 2013:78) düşünülürken bu kadar sıkı yasalar olması gayet doğaldır. Hayvanların devlet kontrolü dışında alım satımı ve kullanımı ticari olarak ve güvenlik açısından devleti içeride ve dışarıda tehdit edebilirdi. Tangut olmayan Türk ve Moğol boylarının komşu boylarla ya da daha önemlisi Song Hanedanı veyahut Kitan Liao hanedanı ile devletin kontrolü dışında at ticareti ve hayvan ticareti yapması Tangutların kendi orduları için ihtiyaç duydukları hayvanların düşmanlarına gitmesine neden olabilirdi. Ayrıca bu boyların Tangut yönetimine karşı isyan edecek kadar güçlenmemeleri de sürülerinin sıkı bir kontrol altında tutulmasına bağlıydı.

Ayrıca mülkiyeti devlete ait olan hayvanların da üretimi, dağıtılması, kullanımı ve hatta çobanlarla sürülerin nasıl idare edileceği ve çobanların otlakları nasıl idare edecekleri gibi konular da son derece ayrıntılı bir şekilde yasa maddelerinde belirtilmiştir (Liu ve Yang 1994:579-761). Devlete ait olan hayvanlar askeri alanda, dış ticarete özellikle Song hanedanının sınırda açtığı pazarlarda ihracatta, tarımda çifte hayvanı olarak ve ulaşımda kullanılmaktaydılar (McGrath ve Wyatt 2008:128). Ayrıca sarayın yiyecek içecek ve giyecek ihtiyaçları için de devletin kendi sürüleri vardı. Tüm bunlar göz önüne alındığında, tarımsal üretiminin yanı sıra ipek, porselen ve çay gibi lüks mamulleri de bol miktarda üretebilen Çin'in aksine Tangut devleti gerek bürokrasisini besleyebilmek için ihtiyaç duyduğu parayı temin etmek, gerekse askeri alanda ve tarım alanında ve ulaşımda kullanmak üzere kendisine ait güçlü bir hayvancılık geleneğine ihtiyaç duymaktaydı. Bu açıdan bakıldığında Xi Xia devletinde özel mülkiyet ile devletleştirilmiş sürülerin bir arada olduğu görülmektedir. Bu yönden Tangut Xi Xia devleti Çin'deki Tang ve Song hanedanlarından ayrılmaktadır. Bu iki Çin hanedanında özellikle atların özel mülkiyeti yasak olup yüksek memurlardan bile ancak imparatorun özel izin verdiği bir avuç insan ata sahip olabiliyordu. Tangut Devletinde ise konar-göçer Türk, Moğol ve Tangut boyları göz önünde tutularak tüm sürüler devletleştirilmemişse de Çin'dekine benzer şekilde devlet haraları ve sürüleri de mevcuttu. Bu yönden Xi Xia devletinin yasaları komşusu bir başka bozkır devleti olarak kurulup Çin şehirleri de yöneten Kitanlara benzemektedir. Bu dönemde Doğu Asya'da kurulan devletlerde Moğol İmparatorluğunun sonuna kadar görülecek olan melez devlet ve yasa yapıları görülmektedir. bunun nedeni bu dönemde konar-göçerlerin yaşadığı bozkır ile yerleşik Çinli, Uygur ve Korelilerin yaşadığı tarım alanlarının her ikisinin de sınırında bulunan devletlerin egemen olmasıdır. Bu devletleri kuran Tangutlar, Kitanlar, Shatuo Türkleri her ne kadar köken olarak konar-göçer olsalar da uzun süre Çin etkisine de maruz kalmışlar ve devletleri sınır bölgesinde kurularak güçlendiği için her iki tarafın da devlet kurumları ve yasalarını uygulama gereği görmüşlerdir.

Her ne kadar Çin'deki Tang ve daha sonraki Song hanedanlarını pek çok yönden kendisine örnek alsalar da hayvancılık konusunda ihtiyaç duyduğu hayvanları büyük ölçüde dışarıdan ithal etme yoluna giden Çin'den ayrılan Tangut devletinin, hayvancılık politikaları diğer bozkır devletlerini anımsatmaktadır (Chen 2017:82). Özellikle çağdaşı olan Kitan Liao hanedanı ve Cürçen Jin hanedanı yasaları ile karşılaştırma yapıldığında Tangut devletinin hayvancılık üzerine tekelleştirme politikası ve yasalarının Tang hanedanı ile Song hanedanından

daha çok örtüştükleri görülecektir. Özellikle hayvanların satılması konusundaki yasalarda⁷ bu durum daha açıkça ortaya çıkmaktadır. Buna göre düşman bir devlete at, insan (köle), zırh, deve ve kıyafet satmak imparatorluk fermanıyla yasaklanmıştır (Liu ve Yang 1994:495). Bunları satan kişi için ölüm cezası öngörülmektedir. Eğer siğir, ya da deve düşmana satılırsa, satılan hayvanın yaşına bakılmaksızın satan kişi ömür boyu hapis cezasına çarptırılacaktır (Zhu 2013:97). Savaşta doğrudan savaş için ya da erzak olarak kullanılabilir hayvanların düşmana satılmasının bu kadar ağır bir şekilde cezalandırılmasını anlamak güç olmasa da yine de o dönem için dahi bu cezalar çok ağır görünmektedir. Konar-göçer boylar her ne kadar belirli bir devletin tabiiyetine girseler de konar-göçerler için bu durum daha çok bir ittifak olarak algılanmaktaydı. Nitekim bazı Türk boyları da eskiden hem Tang hanedanına biat edip hem de zaman zaman Tibetliler ya da Kök Türk kağanlarıyla Çin'i yağmalayabilmekteydiler. Tangut boyları da her ne kadar kendi devletleri Xı Xia da olsa sınırın karşı tarafına geçerek Liao devletindeki diğer konar-göçerlerle ve hatta devlet yetkilileriyle ticaretlerini sürdürmekteydiler. Bu konar-göçer yaşam süren topluluklara siyasi sınırları geçilemez fiziki sınırlar gibi dayatmanın o dönemki askeri teknoloji ve lojistik imkanlarla olanaksız olmasından ötürü bu yasaların asıl hedefinin konar-göçerlerden ziyade at ve deve gibi askeri seferlerde önemli hayvanları ele geçirmesinden çekinilen Song hanedanı olması da bu bağlamda muhtemeldir. Öte yandan yalnız hayvanların kendilerinin düşmana satılması değil, et, süt, deri gibi hayvansal ürünlerin de düşmana satılması yasaklanmıştır. Ancak bu ürünlerin satılması durumunda satılan ürünün niteliği ve miktarına göre belirlenecek miktarda para cezası verilmekteydi (Liu ve Yang 1994:497). Bu şekilde bakıldığında da cezaların ulus devletlerdeki ya da yerleşik yaşam süren kültürlerdeki gibi bir ihanet algısından değil ekonomik ve askeri nedenlerden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tangut devletinin sosyal yapısı düşünüldüğünde bu yasaların ne kadar sert olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Günümüzde kesin bir şekilde çizilen coğrafi sınırlarca vatandaşlık aidiyetleri belirlenen toplumların gözünden bakıldığında vatandaşı olunan devlet ile savaşan bir devlete bu gibi malları satmanın ya da kaçakçılığını yapmanın suç olarak cezalandırılması çok doğal görülmektedir. Oysa o dönemde ne fiziki sınırlar günümüzdeki kadar kesin çizgilerle çizilmişti ne de vatandaşlık aidiyetleri günümüzdeki gibi kesin ve bireyseldi. Günümüzde vatandaşlar bir devletin uyruğu olurken o dönemin Tangut toplumunda ve diğer konar-göçer topluluklarda ve büyük ölçüde yerleşik topluluklarda bireyler değil gruplar bir devletin uyruğuna girmektedir. Ayrıca bu aidiyetin sembolü olarak da devlete vergi olarak topluluk olarak bazı mallar ya da hizmetler sunulmakta idi. Bir boy bir devletin tebaası olduğunda o devlete vergi olarak hayvan, çeşitli ürünler ve/veya askerlik gibi hizmetler sunardı. Ancak özellikle iki devletin sınırında yaşayan boylar zaman zaman her iki devlete de tâbi olur ya da olmak zorunda kalırlardı ve her iki devletin sınırları arasında sürülerini otlatırlardı. Bu bağlamda bakıldığında yurttaşı olarak gördüğü boyları iki devletten birisini seçmeye zorlamak ve seçeneklerini azaltmak konusundaki yaklaşımın o döneme göre görece yeni olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim benzeri bir durum Liao ve Song hanedanlarında da mevcuttu ve bu devletler artık bireylerden de bağlılık beklemekteydiler (Standen 2007:41). Aynı durumun yansımalarını Tangut Devleti yasalarında da yalnız idari alanda değil hayvancılık gibi alanlarda dahi görmekteyiz.

Bu dönemde her ne kadar konar-göçerleri belirli konularda kesin itaate zorlamak henüz güçse de artık bozkır devletlerinin kendi tebaaları üzerinde daha sonraları Moğolların kuracağına benzer şekilde daha merkezi ve güçlü bir otorite kurmaya çalıştıkları ve bunda da görece başarılı oldukları görülmektedir. Moğollar Tangut devletini Cengiz Kağan'ın seferleri sonucunda ortadan kaldıran kadar Tangut devleti içerisindeki konar-göçer unsurların büyük bir isyana kalkışmamaları bu yasaların göçebler arasında da kabul gördüğünü ve konar-göçer

unsurlar üzerinde devletin merkezi bir otorite kurmaya başladığını göstermektedir. Hayvancılık gibi konar-göçer toplulukların ekonomik yapısının temelini oluşturan bir konuda devletin tekel kurabilmesi ve hatta özel mülk olan hayvanlar üzerinde de bir takım sınırlama ve hak iddialarında bulunabilmesi aslında bozkır devletlerinde merkezi otoritenin Moğol imparatorluğundan daha öncelerde başlayan bir süreç olduğunu kanıtlaması bakımından son derece önemlidir.

5. SONUÇ

“Koyun ve At” üzerinde ayakta kalan Tangut Devleti daha ilk kuruluş yıllarından itibaren hayvancılıkla ilgili olarak son derece sıkı yasalar çıkarmış ve hayvan üretimi, tüketimi, kullanımı, alım ve satımını devletin çıkarları doğrultusunda özel ya da devlete ait olarak ayırmaksızın devletin kontrolü ve iznine bağlamıştır. Elbette yalnızca yasa maddeleri incelenerek bu kontrolün ne kadar işlevsel olduğu ve kâğıt üzerinde mi kaldığı yoksa sıkı bir şekilde uygulamaya koyulduğunu anlamak güçtür. Ancak Tangut Devletinin bu konuda ısrarcı olduğunu kendisinden daha güçlü olan Kitan Liao hanedanı ile sınırı geçen ve izinsiz hayvan ticareti yapan boylar yüzünden sınır çatışmasına girmesinden anlayabiliriz (Dunnell 1994:478). Örneklerde gösterildiği üzere yasalar pek çok farklı konuda odaklanmaktadır. Sahibi özel şahıs ya da devlet olan hayvanların, öldürülmesi ya da çalınması gibi suçlara verilen cezalar, çobanların kendilerine emanet edilen hayvanları izinsiz kullanmaları, hayvan ve hayvan ürünlerinin satımını belirleyen kurallar gibi oldukça ayrıntılı konularda yasalar mevcuttur. Daha önce konar-göçer bir devletin ekonomide bu kadar önemli bir yere sahip olmasına rağmen hayvancılıkla ilgili olarak bu kadar ayrıntılı yazılı yasalar bırakmaması nedeniyle bu yasalar Tangut Devletini ve toplumunu anlamak için olduğu kadar bu bölgede Tangutlardan önce yönetimde olan Türk devletlerini ve daha sonrasında hüküm sürmesine rağmen Cengiz yasası olarak adlandırılan yasaları yazılı bir şekilde bırakmayan Moğolları anlamak için de yararlı olacaktır. Bu yasalardan çıkarılabilecek sonuçlar ise: i) Tangut devleti ve çağdaşları artık boylar federasyonu şeklinde örgütlenen seleflerinden farklı olarak daha merkezi bir yapıya ulaşmaları nedeniyle konar-göçer ekonomisinin kalbi olan hayvancılığı merkezi idarenin denetimine alabilmiştir ii) her ne kadar konar-göçer boylar 10. Yüzyıldan itibaren tüm Avrasya’da merkezi idareli devletler kursalar da Selçuklu örneğindeki gibi hala güçlüdürler, bu nedenle Tangut devleti konar-göçer tebaasını düşünen ve karşısına almayacak özel yasalarla ikili bir hukuk sistemi kurmuştur, iii) Tangut örneğinde görüldüğü üzere bu dönemde hayvancılığın devlet gelirlerindeki yeri azalmakla birlikte stratejik bir alan olmayı sürdürmüştür iv) bazı yasalardan bu dönemde dinsel değişiklikler de yaşandığı ve Budizm’in ve diğer dinlerin etkilerinin arttığı görülmektedir.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- BARFIELD, T. (1992). *The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China, 221 BC to AD 1757*. New York: Wiley.
- BODART-BAILEY, B. M. (2006). *The Dog Shogun: The Personality and Policies of Tokugawa Tsunayoshi*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- CAI, M. (2011). *辽金元史十五讲 [Liao Jin Yuan Shi Shiwu Jiang]*. editör H. Chen ve J. Shu. Beijing: Zhonghua Publishing House.
- CHEN, X. (2017). *西夏研究论文集 [Xixia Yanjiu Lunwenji]*. Nanjing: Fenghuang Chubanshe.
- CHENG, C. (2014). *Ethical Treatment of Animals in Early Chinese Buddhism: Beliefs and Practices*. New Castle: Cambridge Scholars Publishing.
- DUNNELL, R. W. (1983). *Tanguts and the Tangut State of Ta Hsia*. New Jersey: Princeton University Press.
- DUNNELL, R. W. (1994). "The Hsi Hsia". içinde *The Cambridge History of China: Alien Regimes and Border States, 907-1368*. C. 6, *Cambridge Histories*, editör D. C. Twitchett, H. Franke, ve J. K. Fairbank. New York: Cambridge University Press.
- DUNNELL, R. W. (1996). *The Great State of White and High: Buddhism and State Formation in Eleventh-Century Xia*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- GRINSTEAD, E., ve MANTARŌ H. (1963). "タングート語 (西夏語) の韻の組織について .[Tangütogo (Seikago) no «in» no soshiki ni tsuite]". *Tōhōgaku* (25).
- GRINSTEAD, E. (1971). *The Tangut Tripitaka*. International academy of Indian culture.
- HASHIMOTO, M. (1961). "掌中珠のタングート・漢対音研究の方法 [Shōchū tama no tangūto Kan tai-on kenkyū no hōhō: Comparative Tangut-Chinese Phonology Research Method of Zhangzhongzhu]". *中国語学 [Chugokugogaku: Sinology]* 1961(109):13–16.
- HASHIMOTO, M. (1962). "「文海」の"韻"の音韻組織について-タングート語音韻論-1 [Bunkai' no "in" no on'insoshiki ni tsuite – tangūto-go on'in-ron - 1: Phonological organization of 'rhyme' of 'Wenhai' - Tangut phonology theory -1". *言語研究 [Gengo Kenkyū: Language Research]* (41).
- HOZUMI, F. (1942). *先秦經濟思想史論 [Senshin Keizai Shisō Shiron]*. Tokyo: Yuhikaku.
- KHAZANOV, A. M. (1984). *Nomads and the Outside World*. University of Wisconsin Press.

- KOÇAK, K. (2014). "Bozkır Kültüründe Yazılı Olmayan Hukuk: Töreye Göre Ceza Hukuku". *Nevşehir Barosu Dergisi* (2):189-200.
- KYCHANOV, E. I. (1980). "Тангутское Письмо В Истолковании Самих Тангутов [Tangutskoye pis' mo v istolkovanii samikh tangutov: Tangut Writing in the Self-Description of the Tanguts]". *Разыскания по общему и китайскому языкознанию [Razyskaniya po obshchemu i kitayskomu yazykoznaniiyu: Researches on general linguistics and Chinese Language]* 209.
- KYCHANOV, E. I. (1996). "tangut [Dva Tangutskikh Etyuda: Two Tangut Etudes]". *Kunstkamera* 10:5.
- KYCHANOV, E. I. (2013). *Очерк Истории Тангутского Государства [Ocherk Istorii Tangutskogo Gosudarstva: A Brief History Of The Tangut State]*. Moscow: Ripol Klassik.
- LIU, H., ve YIBAN Y. (1994). *中国珍稀法律典籍集成: 西夏天盛律令 [Zhongguo Zhenxi Falü Dianji Jicheng: Xixia Tiansheng Lüling]*. C. 5. Beijing: Kexue Chubanshe.
- MCGRATH, M. ve DON J. W. (2008). "Frustrated Empires: The Song-Tangut Xia War of 1038–1044". içinde *Battlefronts Real and Imagined: War, Border, and Identity in the Chinese Middle Period, The New Middle Ages*. New York: Palgrave Macmillan.
- OKAZAKI S. (1972). *タングート古代史研究 [Tangu-to Kodaishi kenkyuu]*. C. 27. Kyoto: Toyoshi Kenkyukai.
- ÖZYETGIN, A. M. (2014). *İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku*. Istanbul: Ötüken Neşriyat.
- SHI, J. (1993). *天盛律令略论 [Tiansheng Lüling Luelun]*. Ningxia: Ningxia Shehui Kexue Chubanshe.
- SHIBA, Y. (1983). "Song Foreign Trade, Its Scope and Organization". içinde *China among Equals: The Middle Kingdom and Its Neighbors, 10th-14th Centuries*, editör M. Rossabi. Berkeley: Univ of California Press.
- SOFRONOV, M. V. (1968.) *Грамматика Тангутского Языка [Grammatika Tangutskogo Yazyka: The grammar of the Tangut Language]*. Moscow: Nauka.
- STANDEN, N. (2007). *Unbounded Loyalty: Frontier Crossings in Liao China*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- SUGIYAMA, M. (1997). *遊牧民から見た世界史 [Yûbokumin kara mita Sekaishi: World History Seen From the Nomads]*. Tokyo: Nihon Keizai Shinbunsha.
- VLADIMIRTSOV, B. Y. (1995). *Moğolların İçtimaî Teşkilâtı; Moğol Göçebe Feodalizmi*. 3. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- WU, T. (2010). *西夏史稿 [Xi Xia Shigao]*. Beijing: Shangwu Yinshuguan.

ZHAO, G. ve LI R. (2012). “茶在元朝政治经济中的地位与角色——《元史》中茶史料研究 [Cha zai Yuanchao Zhengzhi Jingjizhong de Diwei yu Jiaose- Yuanshi zhong Cha Shiliao Yanjiu]”. *Nongye Kaogu* (05):249-55.

ZHU, Ze. (2013). *战争史笔记 (五代宋辽金夏)* [Zhanzhengshi Biji (Wudai Song Liao Jin Xia)]. 3. bs. Beijing: Renmin Wenxue Chubanshe.

EXTENDED SUMMARY

This article examines the Tangut laws on livestock, husbandry and the state monopoly on horses and other livestock by the Xi Xia state. The Tiansheng laws issued by Li Yuanhao are taken as the basis for the examination of Tangut practices of state monopoly and management of livestock for the state needs in this study. The Xi Xia state which was established by the Tanguts following the collapse of the Tang Dynasty in China played an important role between the sedentary areas of China and the nomadic areas of Inner Asia in the Ordos region dominating the Uighur city states, Ordos region and Ningxia. Thus, combining Tibetan, Turkic and Chinese elements, the Xi Xia state acted as an intermediary both culturally and economically until its demise at the hands of the Mongols during the last campaign of Jिंगgis Qaghan. Through the Tangut laws regulating the livestock management and the state monopoly on it, it is possible to have a glimpse at the other nomadic and semi-nomadic states and political entities in the region. Since the number of written materials left behind by the nomads is rare, the Tiansheng law code is a precious example to study the nomadic laws on livestock and husbandry management. The approach of the Tangut Xixia State towards the ownership and management of private animals and state animals as well as the theft and killing of animals or other management mistakes by caretakers or even private owners is reflective of the fact that despite the agricultural and commercial economies of the sedentary areas under Tangut control which made up the great majority of the Tangut economy, the animal herds were still indispensable to the survival and the well-being of the state. One of the main reasons for the tight control of the livestock and horses was the fact that the Ordos region, which was the main source of animal supplies could only sustain a limited number of herds since the neighboring steppe areas were beyond the reach of the Tanguts. This explains the severe nature of the punishments for mismanagement of herds or slaying of animals without permission. However, the fact that there were no recorded rebellions on a grand scale by the herder nomads demonstrates that state could enforce strict control over its nomadic subjects contrary to the general belief that the nomads were mostly hard to control from the central. In fact, Jिंगgis Qaghan would prove this idea to be wrong after the Tanguts on a larger scale. Therefore, the Tangut laws on animal monopoly and management is important to understand the succeeding Mongol and contemporary nomad states of the steppe which left behind only fragmentary data on the state's control over the livestock economy.

SONNOTLAR

¹ Çince tam adı Tiansheng Gai Jiu Xin Ding Lüling/天盛改旧新定律令 olan bu kanun derlemesinin orijinali Tangut dilinde olup klasik Çince'ye çevirisi ise daha sonra yapılmıştır. Çince metin için Bkz: Hainian Liu ve Yiban Yang, ed., *中国珍稀法律典籍集成: 西夏天盛律令*[*Zhongguo Zhenxi Falü Dianji Jicheng: Xixia Tiansheng Lüling*], çev. Jinbo Shi, c. 5 (Beijing: Kexue Chubanshe, 1994).

² Jiedushi/節度使 Tang döneminde özellikle sınır bölgelerinde güvenliği sağlamak üzere özerk yönetime sahip olacak şekilde çoğu Türk, Kitan, Moğol, Tibetli ya da Tangut asıllı olan komutanlara verilen askeri valilik görevleridir. An Lushan isyanı sonrasında Tang İmparatorluğu içerisinde çıkan karışıklıklar sonucunda tüm ülkenin yönetimi Jiedushi adı verilen valilere verilmişse de Tangut Devletinin kökenini oluşturan Dingnan Valiliği (定難節度使) bir sınır müfrezesi temelinde oluşturulmuş bir valiliktir.

³ Kitanlar (Türkçe: Kıtay, Hitay; Çince: Qidan/契丹) Çin'in Kuzeydoğusu, Mançurya'nın Güneybatısı ve Moğolistan'ın Güneydoğusu arasında özellikle Liao nehri havzası çevresinde yaşayan ve Moğollarla akraba olduğu düşünülen bir halktır. Uzun süre Türk ve Uygur Kağanlıkları ile Çin'in vassalı olarak yaşadıkdan sonra 10. Yüzyılda bağımsızlıklarını ilan ederek kendi devletlerini kurmuş ve Liao adını verdikleri hanedanı kurarak günümüzdeki Pekin'in de temelini oluşturan Yanjing dahil bazı Çin şehirleri ile Mançurya ve Moğolistan'da egemen olmuşlardır.

⁴ Cürçenler günümüzdeki Mançuların atasıdır. Tunguz kökenli bir halk olan Cürçenler Çin kaynaklarında Nüzhen/女真 olarak geçmektedirler. Kitan'ların kurduğu Liao hanedanı yönetimi altına girdikten sonra ağır vergilere isyan eden Cürçenler daha sonra Song Hanedanı ile müttefik olmuş ve önce Kitanları daha sonra Song Hanedanını yenerek 1115 yılında Jin hanedanını kurarak hem yıkararak yerine geçtiği Liao hanedanı topraklarına hem de Kuzey Çin'e hakim olmuşlarsa da 1234 yılında Moğol istilaları sonucunda ortadan kalkmışlardır. Ancak Moğollar ve Çinliler arasında asimile olan Kitanlardan farklı olarak Cürçenler günümüzde de Mançu adı altında varlıklarını sürdürmektedirler.

⁵ Feilongyuan/飛龍院 Uçan Ejder Enstitüsü ya da kurumu olarak çevrilebilir.

⁶ Mahayana Budizmi Theraveda Budizmi ile birlikte Budizm'in iki temel kolundan birisini oluşturmaktadır. Eski Yunan Bactria Kırallığında ortaya çıktığı düşünülen Mahayana Budizmi buradan Orta Asya'ya ve Orta Asya'dan da Çin'e ve Doğu Asya'nın tamamına yayılmıştır.

⁷ 敕禁門/Chijinmen başlıklı bu yasa maddesi Türkçe'ye en yakın haliyle İmparatorluk Fermanıyla yasaklama maddesi şeklinde çevrilebilir.